

РЕЦЕНЗИЈЕ И ПРИКАЗИ

David Bradshaw, *Divine Energies and Divine Action. Exploring the Essence-Energies Distinction*. IOTA Publication, St Paul, Minnesota, 2023, pp xviii + 226

Књига која је пред нама представља наставак изванредне књиге Дејвида Бредшоа (David Bradshaw) *Aristotle East and West: Metaphysics and the Division of Christendom*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008 (српски превод Аристотел на Истоку и Западу: метафизика и подељеност хришћанства, 2012, прев. Ирина Радосављевић). То су обједињени чланци који су писани од 2006. до 2021. године и који су у овој књизи проширени. Полазишна основе ове књиге је критички одговор на настојања западних теолога попут Роуана Вилијамса (Rowan Williams),¹ по коме је Григорије Палама учитавао своје учење о божанским нествореним енергијама преко Светих отаца. У свом излагању, Дејвид Бредшоу започиње излагањем Аристотеловог философског вокабулара енергија – суштина, да би се потом осврнуо на новозаветни темељ учења о божанским енергијама и

супротставио их схоластичком учењу о божанским атрибутима и суштини (стр. 90–117). Напошетку, у последњем раду у овој књизи Бредшоу се осврће на нова истраживања тематике божанских енергија, првенствено указујући на философски приступ Ника Тракакиса (Trakakis), Милбанково (Milbank) одбијање разлике између суштине и енергије Левијевог (Levy) неразумевања доприноса Аристотелове философије у Паламином учењу у вези са разликом између божанске суштине и енергије (стр. 151–170), потом на Думсдејево (Dumsday) указивања на паламизам као форму панентеизма, Фолцово (Foltz) потенцирање на природну контемплацију, Таневу (Tanev) паралелу између концепта енергије у теологији и у модерној физици (стр. 171–201), да би високо вредновао Лудовиково пролонгирање дијалогског реципроцитета између Бога и човека. Одсуство оваквог реципроцитета у западној хришћанској мисли води ка модерном самодовољном субјекту пројављеном код западних философа попут Декарта, Хусерла и Хајдегера, при чему се на историју гледа као на суштинску историју моћи. Божанско-људска енергија која обитава у Цркви а која се означава као дијалогски реципроцитет између Бога и човека у исто време је

¹ Rowan Williams, “The Philosophical Structures of Palamism”, *Eastern Churches Review* 9 (1977): 27–44.

од суштинске важности за прикладни баланс између црквене јерархије и харизматичке димензије (стр. 203). Међутим, аутор наизглед помиње или заобилази скорашње изванредне студије које су публиковане у претходних пар година, чиме смо ушли у ново раздобље проучавања паламистичких студија: Norman Russell, *Gregory Palamas and the Making of Palamism in the Modern Age*, Oxford University Press, 2019; Alexandros Chouliaris *The Anthropology of St Gregory Palamas. The Image of God, the Spiritual Senses, and the Human Body*, Vrepols, 2020. Засигурно би оне у великој мери употпуниле ову значајну студију, посебно са Хулијарасовим излагањем чулне перцепције код Паламе, чиме би заоквирио чланак „Перципирање природе каква јесте: божански логоси и божанске енергије“ (“Perceiving Nature as It is: The Divine Logoi and the Divine Energies”, стр. 135–150). Ипак, студију Tikhon Pino *Essence and Energies: Being and Naming God in St Gregory Palamas*, Routledge Research in Byzantine Studies 2023, велико наводи и користи у последњем чланку своје књиге.

Ипак значајан допринос Д. Бредшоа и јесте што он прати нит од Аристотела и, као врстан познавалац историје античке философске мисли, започиње са појмом енергије у античкој мисли – ту се првенствено позива на Платона, Аристотела, Парменида и Плотина. У овоме је настојао да не одели античку философију и Свето Писмо – већ да укаже на заједничке именоватеље, а то су Бог и душа. Појам енергија исковао је Аристотел да би означио њиме кретање и промену. То би подразумевало нешто што треба да води ка личном изграђивању: гледање, мишљење, разумевање, добар живот и добробитије. Генерално, ово су активности које се у потпуности

актуализују, а не нешто што захтева период времена за њихово остваривање. Међутим, интересантну употребу појма енергија налазимо у Аристотеловој теорији Првог покретача. По Аристотелу, Први покретач је чиста енергија, енергија која конституише биће других ствари. Плотин идентификује Једно (или Добро) као коначни први принцип – док Аристотеловог Првог покретача преицењује у Интелект, прву ипостас Једног. Једно није ствар нити одређено биће, већ је извор свих бића. Уколико је, по Платону, Добро изван бића и разума, интелект наилази од Једног првенствено као спољашњи акт енергије, због чега Плотин упућује на *energia ek tes ousias*, енергију која долази од суштине. Због тога Интелект као енергија зависи од Једног. Енергија се код апостола Павла везује за делатност духовних агената: Бога, сатане или демона. Павлова ретриктиција *energia* или *energein* на натприродну активност у великој мери је импозантна, што пружа полазишну основу за потоњу хришћанску литературу. Тако, рецимо, у дванаест случајева коришћења ова два термина код апостолских отаца упућују на Божију активност, Христа, анђеле или демоне. У Јермином пастиру чистота, светост и задовољство јесу *energeiai* анђела праведности, који прати сваког човека, док су бес, горчина, прождрљивост, пожуа и гордост *energeiai* анђела покварености (стр. 9). Овде и долазимо до онога што аутор сматра синергијом између Бога и човека: још од јелинског доба Божија енергија се сматра обликом силе или моћи која подстицајно делује на личну вољу. У светлости божанског провиђења таква сила оперише унутар људског срца, као и у спољашњем свету. Активни агент који мора ојачавати веру јесте Свети Дух. Синергија је првенствено

стање у коме се људска и божанска активност спајају, при чему божанска не истискује људску, нити је заобилази, већ делује кроз човека, чинећи је једном целином и допуњујући је (стр. 47). Потом хришћанско коришћење термина енергија не значи само божанску активност, пошто Бог надилази било какву именовану презентацију или облик. Услед тога налазимо наредни класични одељак код апостола Павла, који описује себе: борим се посредством Христове енергије, која се ефективно објавила у мени (Кол 1, 29). Божанска енергија се у овом случају реализовала посредством Павлове борбе у ширењу јеванђеља, тако да се он објављује као агент или као проводник преко кога Бог дела. Међутим, од важности у вези са нашом дискусијом о Божијој енергији стоје два појма. Први је *epinoia* – концепције о Богу које су настале посредством рефлексije услед доживљаја, коришћењем менталних операција попут аналогije, поређењем, екстраполацијом, асоцијацијом, негацијом и анализом. Насупрот њему налази се *noesis* – начин мишљења који подразумева онтолошку структуру спознатог објекта. Иако Бог није објекат *noesis*, пошто нема облик, ми смо ограничени на *epinoia*, пошто је Он предмет дивљења и пошто део нас жели да га боље спозна, услед чега остваривање актуелног доживљаја Бога надилази људске концепте *epinoia* и *noesis*. Стога овде имамо апофатички парадокс који Григорије Богослов наводи: управо нас несазнајност Бога приводи ка Њему (стр. 70). Григорије Ниски стога сматра да, уколико Бога можемо искуствено доживети као Христови следбеници, онда то подразумева следити Христове заповести. Овде, напоследку, долазимо до Паламиног разликовања енергија од суштине као *kat'epinoian*. То укључује

разлику између душе и тела, Христових имена, божанске атрибуте, Лица Свете Тројице, две Христове природе, тело Христово и Логос као пуну актуелизацију било које активности људске мисли, премда се то не би могло рећи за тело и душу. Пре би се рекло да је то епистемолошка изјава преко које их препознајемо као различите од онтолошке. Ово је нешто супротно схоластичкој мисли, по којој је божанска суштина *quaedam summa res*, при чему је свако Лице Свете Тројице реалност, тј. идентично суштини премда није идентично другим бићима (стр. 114). И опет у овоме се следи Августинова максима да је Божије биће истоветно Божијој суштини и да објекат виђења мора бити божанска супстанца или твар. Засигурно је ово уоквирено у Августиновој идентификацији суштине и дејства која води ка статичној концепцији Бога (стр. 167). Следујући Максима Исповедника и Дионисија Ареопагита, Григорије Палама божанске нестворене енергије повезује са добробитијем, животом и бићем (стр. 129). То долази због тога што у полемици са Варлаамом, који је наглашавао да је божанска суштина нестворена, Палама надилази дискусију о овим метафизичким темама и преко Псеудо-Дионисија прави разлику између надсуштаствене божанске суштине и суштинских Божијих енергија, попут добробитија, живота и бића (стр. 129), само што Палама божанско дејство и дарове повезује са божанском еманацијом, енергијом и са божанским логосима (стр. 133). Логоси бића су концепт који је, по Бредшоу, позајмљен од стоичког сперматичког логоса (стр. 141). По патристичкој традицији, спознати логосе бића значи постати свестан саме истине природе. Ово је нешто што већ налазимо у псалмима, а посебно у Пс 19, 1.

Другим речима, псалмописац у сунцу види видљиви облик присуства Божијег, при чему је истина природе објављена у теофанији, манифестацији Бога (стр. 139). Овде долазимо до нечега што налазимо још и код античких философа Платона и Аристотела, а то је морално и духовно стање које доводи до опажајних способности. У том смислу је значајна Платонова максима по којој је задатак философског образовања првенствено у усмеравању душе да перципира реалност каква заиста јесте, а не пуко преко слика коју обликују наша чула. Уосталом, не само Аристотел већ су и многи други философи били инспирисани идеалом облика моралног и духовног развоја, који воде ка директној перцепцији реалности. Због тога је Аристотел достизање врлине повезивао са променом у перцепцији света (стр. 135). Но, у светоотачкој мисли имамо два виђења божанског присуства у природи. Божанско присуство се најпре остварује посредством логоса, при чему је сваки логос присутан у свакој твари и образује коначно значење и сврху. Наредни сегмент божанског присуства налазимо у енергији, при чему божанску енергију налазимо у свим бићима, која их упућује, руководи и унапређује их. Ако су стоици сматрали да је Логос материјално биће, назвавши га сперматичним због тога што их је Бог посејао у свим стварима, посебно након космичког пожара након краја сваког светског циклуса, Ориген дематеријализује тај концепт, сматрајући сваки логос за различито присуство божанског Логоса, другог лица Свете Тројице. Максим Исповедник мења схватање божанских логоса: по њему је сва чулна реалност симболична, указујући на вишу, натчулну реалност. Максим представља идеју у виду традиционалних платонских контраста

између објекта чула и објекта интелекта. Он стога говори о томе како је могуће опазити логосе: по њему је то хришћански живот који ћемо проживети у пуном облику: молитва, проучавање Библије, литургијска и светотајинска партиципација, подвижничко самоодрицање, борба против страсти, активно практиковање врлина, посебно дарезљивост. Максим је сматрао ове елементе терапеутским пошто пожртвовање исцељује страсни део душе, пост исцељује прождрљиви део душе и молитва прочишћује ум и припрема га за контемплацију истине ствари (стр. 143). Међутим, по Д. Бредшоу, мало је било патристичких списа који су доводили у везу божанске логосе и енергије. Палама идентификује нестворену светлост као облик божанске енергије. У ту сврху указује да су логоси предетерминисани и представљају Божије вољно деловање, по коме су створења начињена од нечега што је било посредовано. Уколико ово читамо између редова, вољни актови су облик божанске активности који су у садашњости активни у оснаживању твари, а који су облик божанске енергије. Палама описује парадигматичну и савршену моћ и енергију све твари, преко које могу препознати и опазити Бога. Опет мањак и јесте у томе пошто аутор само указује на прочишћење чула које води ка бестрашћу а да истовремено није указао на надилажење (ecstasis) интелекта у подвижничкој пракси; како Хулијарас (Chouliaras) указује: вољна активност је та која упућује на супериорне ствари, када наједном у потпуности може да одвоји од зла и окрене ка добру и у стању је одбацити зле навике и постигнути богате и добре. Другим речима, у овоме Хулијарас сматра да преко надумне активности, првенствено молитве и чисте

контемплације Бога, наш ум бива обожен, што захтева својеврсни ментални подвиг. При томе, једно је теологија, која представља узвишено учење и проучавање и декодирање теолошких симбола скривених у литургији, а друго теолептија – лична заједница са Богом.² Ово је опет на неки начин и Паламино усвајање Платиновог нагласка на контемплацији у перципирању Интелекта.

Напоследку, у последњем чланку интересантна је расправа о суштини са философског и теолошког гледишта. Док код Платона суштина представља облик чулних објеката, код Аристотела је у питању супстанца, а у теологији, када је реч о божанској суштини, имамо три значења: а) еквивалент Оцу, б) обједињујуће јединство Оца, Сина и Светог Духа и в) активни извор који производи божанске силе и енергију (стр. 190). Занимљиво је да у последњем чланку аутор доста лудично настоји појаснити однос између суштине и енергије аналогijом компјутера и програма. Па ипак, на стр. 194 говори да божанска суштина није исто што и програм, пошто Бог дела слободно и спонтано, док компјутер то не може, због чега су ово разлике од фундаменталног значаја да би се могле превазићи.

Засигурно је књига која је пред нама неопходно штиво како теолога тако и философа јер брижљиво одређује развој појма енергије и суштине преко античке философије и теологије, што је случај и са претходном студијом у вези са Аристотеловим утицајем на источну и западну теолошку мисао. Надамо се скором српском преводу ове књиге.

СЛАВИША КОСТИЋ

² Alexandros Chouliaris, *The Anthropology of St Gregory Palamas. The Image of God, the Spiritual Senses, and the Human Body*, Vrepols, 2020, стр. 170.

Byzantine Missions: Meaning, Nature, and Extent Научни скуп у институту Дамбарџон Оакс Харвардског универзитета 29–30. април 2022. године

У организацији научног института Дамбартон Оакс³ у априлу 2022. године одржан је симпозион на тему *Byzantine Missions: Meaning, Nature, and Extent* у оквиру византијских студија које се проучавају на Харвардском универзитету. Сергеј Иванов и Андреа Штерк су били задужени да позову најеминентније историчаре и мисиологе из целог света, како би на прави начин представили византијску мисију у савременом друштву, које је свакодневни сведок различито мотивисаних миграција људи из једне у другу географску област, али и са континента на континент.

Иако је уско повезана са проучавањем обраћења (крштења народа) и христијанизације у предмодерној ери, историја хришћанских мисија добила је мало пажње у савременим научним истраживањима, те је овај научни скуп врло битан за редефинисање појмова *мисија* и

³ Дамбартон Оакс (*Dumbarton Oaks*), истраживачки институт, библиотека, музеј и башта као одељење Универзитета Харвард, налази се у Вашингтону. Институција је настала као задужбина Роберта и Милдред Блис, колекционара уметничких дела и покровитеља учења у области хуманистичких наука. У музеју се налазе збирке византијске уметности. Од 1940. године, када је породица Блис поклонила имање и збирке Универзитету Харвард, Дамбартон Оакс подржава истраживања у области византијских студија. Институција је наставила да буде добротвор археолошких ископавања и пројеката рестаурације у области византијске уметности. Током 1970-их финансирао је велике теренске пројекте на Кипру, у Сирији и Турској. Дамбартон Оакс је материјално помогао и археолошка ископавања и истраживања у Централној и Јужној Америци средином 1990-их.

миграција. Примаоци хришћанске вере – појединци, народи, па чак и друштвене групе – и процеси интеграције нове вере почели су да привлаче модерне истраживаче, који су се бавили факторима верске трансформације. Они су тражили одговоре на разна питања, а јадно од кључних било је: *како је Византија мисионирала међу „варварским њлеменима“*. На ово су се надовезивала и остала питања: *у којој мери су мошиви, циљеви или мейоде самих мисионара одговарали визији њадашњих византијских владара који су финансијски њодржавали њакве њоухватије*. Овај симпозион евалуира значење верске мисије у Византији, али и на Блиском и Далеком истоку и има за циљ да се одговори на питање: *како се византијски концепт християнизације мењао њоком времена у њроменљивим њолиничким околностим*. Учесници скупа разматрали су наративне историјске изворе, лингвистичке доказе и археолошке трагове од Литваније на северу до Нубије на југу, од Србије на западу до Златне хорде на истоку. Говорници су се ухватили у коштац са питањем: *како је империялна њолиника ушницала на мисионарску делайност њ монаха, њрѡваца, њроинаника, издејлица и заробљеника*. Паралелно са империялним напорима, монофизитске и несторијанске цркве, које су православни Византинци сматрали јеретичким, спроводиле су своје мисионарске подухвате до Централне Азије и Кине. Шта стратегије мисије стуреришу о основним богословским истинама и какво светло бацају на друштвене процесе у XXI веку, те да ли ова поређења могу да утичу на природу византијских мисија, само су нека од питања којима су се бавили учесници овог научног скупа.

У првој сесији, која је носила наслов: **Re-Thinking “Mission” in Byzantium**,

на тему *Missions, Emissions, and Toolkits: Byzantium’s Creative Untidiness* говорио је Џонатан Шепард са Оксфордског универзитета, затим је Александар Ангелов говорио на тему *Byzantine Missionaries, Foreign Rulers, and Conversion to Christianity: Historical Events and Byzantine Reconstructions*, да би Андреа Штерк излагала на тему *Building, Teaching, Caring for the Poor: Byzantine Missions in Theory and Practice from John Chrysostom to Clement of Ohrid*. Проповед Јеванђеља, крштење обраћеника, чудесна исцељења, превод Светог Писма и богослужбених књига на народни језик обично се сматрају димензијама мисије, али на овом скупу је постављено питање: *шта је са образовањем, традицијестивом, њољоуривредом и харийаивном делайношћу – бриом о сиромашнима*. Да ли су такве активности биле припрема за евангелизацију, да ли су биле аспект мисионарског рада, или су биле једноставно оруђе византијског империялизма коришћено да би варваре намамили уз њих предностима високе цивилизације? На овом скупу је одговорено и на питање: *како су сами мисионари или они који су бележили мисионарске активности разумели рад монаха; и како и да ли су се њихови мошиви њоклајали са мошивима византијских власти које су их њослале у мисију*. Андреа Штерк је одговорила на многа од ових питања, уз анализу писама Светог Јована Златоустог мисионарима међу Словенима и Бугарима. Уз анализу мисионарске стратегије, А. Штерк је говорила и о библијским мотивима и богословским идеалима у оквиру ширења хришћанства. Сесијом је модерирао Џон Дафи са Харвардског универзитета.

Први дан скупа завршен је другом сесијом – **Comparative Approaches to Mission**, којом је модерирао Јоли

Калаврезу са Харвардског универзитета. Прва тема била је *Interpreting Accounts of Non-Nicene Mission: Ecclesiastical Historians on Missionary Bishops*, коју је јавности презентовала Ана Ланкина са Универзитета Флорида. Ово истраживање било је фокусирано на неникејског, готског епископа Вулфилу и на питање: како су различити историчари повезивали његову причу са другим наративима о христијанизацији, посебно о *Теофилу Индијанцу* (код Филосторгија) и *краљици Мавији* (код Сократа Схоластика, Созомена и Теодорита Кирског). У овом реферату су донети закључци после истраживања на тему: *да ли су византијски историчари видели разлику између никејских и неникејских мисија*. Ови извештаји о неникејским мисијама откривају и везу између христијанизације и борбе за исправно веровање, а затим и улоге царских и црквених власти у раним византијским мисијама. Жан Никол Мелон Сен Лорен (Marquette University) говорио је на тему: *Mission, Conversion, and Myth in Syriac Christian Memory*. У овом реферату анализирана је мисија сиријских хришћана, а посебно је апострофирано питање како су ове мисије представљене у историјским и епистоларним изворима. Џоел Томас Вокер са Вашингтонског универзитета говорио је на тему *The Road to Bulayiq: Mission and Translation in the Church of the East*. Реферат се односио на период између 400. и 800. године Христове ере, када је Црква Истока – такође позната као Источна Сиријска или „несторијанска“ црква – доживела изванредну географску експанзију. Од својих корена у сиријским традицијама Месопотамије, Црква се проширила на Иран, Централну Азију, јужну Индију и Кину. После дискусије о овој теми, као последњи говорници првог дана, Тим Гринвуд са

Универзитета Светог Андреја и Робин Дарлинг Јанг са Америчког католичког универзитета говорили су на тему *Remembering Robert Thomson*.

Други дан симпосиона такође је био подељен у две сесије, од којих је прва на тему: **Geography and Archeology of Mission: Textual and Material Evidence** започела излагањем Тима Гринвуда на тему: *Remembering Saint Gregory: Armenian Tradition and Byzantine Mission*, затим је Јице Дијкстра са Универзитета Отава изложио тему *Sixth-Century Byzantine Missions to Nubia in Context*. Андреј Виноградов из Москве говорио је на тему *Byzantine Mission on the Black Sea and in the Caucasus: New Dana*, да би се Маја Петринец из Загреба надовезала темом *Byzantine Missions in the Western and Central Balkans in the Light of Archaeological Findings*. Овом сесијом је модерирao Димитрије Ангелов.

Последњом сесијом овог симпосиона, на тему **Encountering Other Religions**, модерирала је Клаудија Реп са Бечког универзитета. Први реферат, на тему *From Byzantium to China: Syriac Christian Missions along the Silk Road*, прочитала је Ли Танг са Салцбуршког универзитета, да би Томас Карлсон са Државног универзитета у Оклахоми говорио на тему *“Peace be upon whoever follows the guidance”: Christian and Muslim “Mission” in the Late Medieval Middle East*.

Сергеј Иванов из Москве говорио је на тему *Byzantine Missions and the Mission of Byzantium* као последњи говорник, али је у том закључном предавању учествовао и Јоргос Демакопулос са Фордамског универзитета, те су њих двојица и дали коначан закључак овог дводневног симпосиона.

Симпосион је имао за циљ да осветли унутрашње мотиве који су карактерисали византијске мисије, променљиве

подстицаје који су их инспирисали и природу њихове мисионарске делатности; и на крају да боље разуме како су Византинци доживљавали универзалне захтеве свог царства и Цркве. Истовремено, организатори су успели да баце шире светло на верску динамику и живот у средњем веку.

ИВИЦА ЧАИРОВИЋ

Превод и тумачење канона васељенских сабора – пројекат Православног богословског факултета Универзитета у Прешову и Православне Цркве у чешким земљама и Словачкој

Пројекат *Превод и тумачење канона васељенских сабора* тиче се бољег разумевања канона васељенских сабора и прилагођавања њихове садржине за једну групу православних верника из чешких земаља и Словачке, који су од Светих Кирила и Методија били у могућности да своју веру исповедају на матерњем језику и да сагледавају богослужбени ток године на словенском, народном језику. Овај пројекат је – може се рећи – наставак кирило-методијевске мисије у савременом добу. Нажалост, за превод канона са васељенских сабора чекало се до XXI века, али важност и нужност овог превода даје слику да се православни верници у савременом и секуларном добу у Европи данас ипак занимају за васељенске истине Православне Цркве.

Пројекат је започет 2017. године публиковањем првог тома превода и тумачења канона који су донети на Првом васељенском сабору – Vladimir Kocvar, Pavol Kochan, Vasyl Kuzmyk, Ivica Čairović, *Pravidlá I. Vseobecného snemu (preklad a vyklad)*, Prešov 2017. Ова публикација је подељена на предговор, историјски

увод и богословско-историјски приказ циљева канона Отаца скупљених у Никеји под Светим Константином Великим (325). Затим су – по реду од првог до двадесетог – дати канони на црквенословенском језику, а затим и историјско-богословска тумачења. На крају публикације дата је опширна литература која је била уско профилисана на црквено-канонско подручје научних истраживања. Други том Vladimir Kocvar, *Pravidlá II. Vseobecného snemu (preklad a vyklad)*, Prešov 2021, такође доноси исту структуру и методологију научног истраживања канона са Другог васељенског сабора. Трећа књига Vladimir Kocvar, *Pravidlá III. Vseobecného snemu (preklad a vyklad)*, Prešov, 2022, бави се канонима Трећег васељенског сабора. И овај том је структуриран као и претходни, а акценат је стављен на тумачења канона. У овој години проф. Владимир Коцвар је превео каноне са Четвртог васељенског сабора (451) са црквенословенског језика уз грчке изворе, те је тренутно пројектни задатак да се канони протумаче и да се поставе у богословско-историјски контекст уз коришћење научне методологије. У плану је да у овој и наредној години, у оквиру пројекта, буду преведени и протумачени канони Пето-шестог сабора, који је био најпродуктивнији после два васељенска сабора на којима нису донети канони.

Приликом превођења канона проф. Коцвар је користио изворе на грчком језику, али и преводе на црквенословенски језик, преводе који су учинили епископ Никодим (Милаш), Атанасије (Јевтић) и протојереј-ставрофор Радомир Поповић, Сергије Тројицки, Владимир Ципин, Власије Фидас и Пјер Лулије. Приликом тумачења канона аутори су користили каноничаре Зонару и Валсамона, затим Аристина, те многе

друге научнике који су се бавили темом канона васељенских сабора у XX веку.

У књигама које су плод пројекта пружене су најосновније информације везане за каноне у контексту њиховог писања и разумевања. То је урађено из потребе јер је данас мало оних који, на пример, могу географски одредити места одржавања појединих сабора. С друге стране, мало је оних који знају биографске податке учесника свих

васељенских сабора, односно оних личности које се помињу у појединим канонима са сабора. Пошто је ова књига превасходно намењена ученицима и студентима богословских школа, али и верницима и заинтересованим за ово питање, учесници пројекта дају све релевантне информације о многим детаљима у канонима и дају тумачење канона.

Ивица Чаировић

Од 12. октобра 2018. године часопис Богословље индексиран је у бази Европског референтног индекса за друштвене науке (European Reference Index for the Humanities) – ERIH PLUS.

<https://dbh.nsd.uib.no/publiseringsskanaler/erihplus/periodical/info?id=494605>

Central and Eastern European Online Library

Часопис Богословље налази се у CEEOL бази часописа.

<https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=2482>

Лого ПБФ 100: Јован Павловић

Часопис је штампан у сарадњи са Патријаршијским управним одбором и уз помоћ Министарства правде – Управе за сарадњу с црквама и верским заједницама.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

271.222(497.11)

БОГОСЛОВЉЕ : часопис Православног богословског факултета Универзитета у Београду / главни и одговорни уредник Владимир Вукашиновић. - Год. 1, бр. 1 (1926)-год. 15, бр. 3/4 (1940) ; год. 1=16, бр. 1 (1957)- . - Београд : Православни богословски факултет, 1926-1940; 1957- (Врњци : Интерклима графика). - 24 cm

Полугодишње. - Друго издање на другом медијуму: Богословље (Online) = ISSN 2560-4945
ISSN 0006-5714 = Богословље
COBISS.SR-ID 5887490